

مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)*

حمیدرضا کرمی^۱

چکیده

هدف از این تحقیق تحلیل بیانات و اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله العالی) به عنوان رهبر و الگوی جامعه اسلامی و متفکر جهان اسلام در زمینه ظهور و مهدویت است. این پژوهش در چارچوب رویکرد کیفی به روش داده بنیاد که از نوع پژوهش‌های استقرایی و اکتشافی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، بیانات معظم له به تعداد ۷۳ سخنرانی است که جمعاً به تعداد ۱۷۵ زیرمقاله مرتبط با موضوع، استخراج و ثبت شده‌اند. این زیرمقاله‌ها در جلسات کانونی با تعداد ۱۲ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران مطرح و در نهایت تعداد ۱۴۸ زیرمقاله استخراجی در قالب تعداد ۱۰ مقاله و تعداد ۶ مضمون دسته‌بندی گردید. نتایج نشان داد که تشکیل حکومت مردمی ایران؛ آماده کردن زمینه‌های ظهور به عنوان عوامل زمینه‌ای؛ رابطه عاطفی، اهمیت و ارزش مسئله انتظار، الزامات انتظار حقیقی و الگوسازی موفق به عنوان عوامل علی؛ اهداف و تبلیغات استعماری و استکباری به عنوان عوامل مداخله‌ای؛ گفتمان‌سازی مهدوی به عنوان راهبرد و در نهایت رسیدن به تعالی فردی و تعالی اجتماعی در زمان ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان پیامدهای آن است. توجه به همه عوامل از جمله برنامه‌ریزی برای اجرایی نمودن راهبردهای استخراجی می‌تواند جهان اسلام را به سمت ظهور و تحقق عدالت جهانی سوق دهد.

واژگان کلیدی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، مهدویت، انتظار، روش داده بنیاد.

مقدمه

سخن گفتن از وجود مقدس امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف کاری است دشوار؛ اما هرکسی به فراخور استعداد و شایستگی‌اش نسبت به آن حضرت اظهار علاقه نموده و ابراز عشق می‌کند. چراکه هر انسانی فطرتاً تشنه عدالت و سعادت و کمال است و همه آن را در وجود شخصیتی والا و از قبيله نیکان می‌داند و انتظار روزی را می‌کشند که آن منجی عالم بشریت، ظهور کرده و عطر

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۴

۱. استادیار سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه جامع علوم انتظامی امین تهران، ایران (h.karami7662@gmail.com).

دل انگیز عدالت و معنویت را در فضای غم‌زده و ستم‌دیده دنیای امروزی بپراکند. بعضی معتقدند شر و فساد و بدبختی جزء جدانشدنی حیات بشری است، بنابراین زندگی بی‌ارزش است و عاقلانه‌ترین کارها خاتمه دادن به حیات بشر است. برخی حیات بشری را ابتر می‌دانند و معتقدند که بشر در اثر پیشرفت حیرت‌آور تکنیک در نیمه‌راه عمر و بلکه در آغاز رسیدن به بلوغ فرهنگی به احتمال زیاد به دست خود، نابود می‌شود. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در این باره فرمودند:

خوشا به حال منتظرانی که به حضور قائم برسند آنان که پیش از قیام او نیز پیرو اویند با دوست او عاشقانه دوست‌اند و موافق و با دشمن او خصمانه دشمن‌اند و مخالف (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۵۱: ۷۲).

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند:

ليعدن احدكم لخروج القائم و لوسهما فان الله اذا علم ذلك من نيته رجوت لان ينسى في عمره حتى يدركه و يكون من اعوانه و انصاره (همان: ج ۵۲، ۳۶۶): می‌بایست هر یک از شما برای قیام قائم، اگرچه یک تیر تهیه کند. همانا خداوند هنگامی که این نیت را در او می‌بیند امید است که عمرش را طولانی سازد تا آن‌که او را دریابد و از یاران و یاوران او باشد.

امام جعفر صادق عَلَيْهِ السَّلَام در حدیثی دیگر که بخشی از آن ذکر شد می‌فرماید:

هر کس خوش دارد در شمار اصحاب قائم باشد باید در عصر انتظار مظهر اخلاق نیک اسلامی باشد. چنین کسی اگر پیش از قیام قائم درگذرد، پاداش او مانند کسانی باشد که قائم را درک کنند و به حضور او برسند پس (در دینداری و تخلق به اخلاق اسلامی) بکوشید و در حال انتظار ظهور حق به سر برید. این (کردار پاک و افکار تابناک) گوارا باد بر شما ای گروهی که رحمت خدا شامل حال شماست (نعمانی، ۱۴۱۸ق: ج ۱، ۱۹۹).

در حدیثی دیگر هم امام محمد باقر عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید:

تقوی پیشه سازید و بار سنگین انتظار را به کمک ورع و پارسایی به منزل رسانید و باکوشش بسیار در عبادت و اطاعت خدا (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۵۲، ۱۴۰).

اعتقاد به وجود و ظهور مهدی عَلَيْهِ السَّلَام در آخرالزمان، ریشه در احادیث و روایات مأثور از نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام دارد؛ اما با نگاهی اجمالی به تاریخ علوم اسلامی معلوم می‌شود که بحث از این اعتقاد، تنها مورد توجه محدثان نبوده بلکه بیشتر متکلمان، عرفا و فیلسوفان

هم در آثار خود این بحث را وارد کرده و به مقتضای نظام فکری مختار خود، به تحلیل و تبیین آن پرداخته‌اند. آنچه از بررسی تحلیل‌ها و تبیین‌های مختلف متکلمان، عرفا و فیلسوفان از این اعتقاد، روشن می‌شود آن است که وجه مشترک این نظریات قول به ضرورت وجود و حضور يك امام در هر زمان است و بیانات و استدلال‌های آنها نیز در تبیین و دفاع از مهدویت، بیشتر به همین بخش مشترک بازمی‌گردد.

مهدویت، که موضوع همین مقاله است، باید به سخنان آنها بر ضرورت وجود امام در هر زمان توجه کرد. با کندوکاو در این بخش از آثار فیلسوفان اسلامی این حقیقت معلوم خواهد شد که بحث از مهدویت همواره یکی از دغدغه‌های اصلی حکمای اسلامی از فارابی تا صدرالمتألهین بوده است؛ اما وضوح و ضرورت این بحث در حال حاضر بسیار حائز اهمیت است. رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز به عنوان فیلسوف معاصر جهان اسلام، اصل مهدویت را مورد اتفاق همه مسلمان‌ها، مسئله مهدویت را جزو مسلمات در اسلام و در شمار چند مسئله اصلی در چرخه و حلقه معارف عالی‌دینی و مهدویت را جزو اصلی‌ترین معارف الهی برشمرده‌اند.

به همین منظور در این تحقیق به بررسی دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درباره مسئله مهدویت پرداخته شده است. از این رو سؤال اصلی این پژوهش به این صورت است که: مضامین، مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها مهدویت بر اساس بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کدام‌اند؟

چون در این باب تئوری از قبل تعیین شده‌ای وجود ندارد با استفاده از روش تحقیق داده بنیاد که از نوع پژوهش‌های استقرایی و اکتشافی است این مهم صورت می‌پذیرد.

روش تحقیق

این پژوهش از طرفی از نوع کیفی با رویکرد داده بنیاد^۱ به عنوان یکی از مهم‌ترین روش‌های کیفی بهره جستیم. این رویکرد هم به عنوان روش و هم به عنوان تئوری به کار گرفته می‌شود. در این جا، بعد روشی آن مدنظر است، زیرا از رویکرد اشتراوس و کوربین^۲، نظم روشی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها مورد تأکید واقع شده است. هدف نظریه زمینه‌ای، تولید تئوری از خلال بررسی و مطالعه فرایندهای اجتماعی براساس جمع‌آوری و تحلیل نظام مند داده‌هاست.

1. Ground Theory
2. Strauss and Corbin

در این تحقیق، از تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) استفاده شد. در این بخش با تحلیل واژگان مهم و کلیدی از تعداد ۷۳ مورد از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) که در وبگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای^۱ ثبت گردیده و مرتبط با موضوع پژوهش را بررسی و تحلیل کرده است و با استفاده از ابزار فیش‌های پایش و برگه‌های تحلیل سندی جمعاً به تعداد ۱۷۵ کلید زیر مقوله مرتبط با موضوع، استخراج و ثبت شده‌اند. این کلیدواژه‌ها در جلسات کانونی با تعداد ۱۲ نفر از خبرگان و صاحب نظران مطرح و از بحث و تبادل نظر و پالایش و اصلاح، تعداد ۱۴۸ کلید زیر مقوله استخراجی در قالب تعداد ۱۰ مقوله مورد تائید آنها قرار گرفت. همزمان با جمع‌آوری داده‌ها و حین برگزاری جلسات کانونی، تحلیل آنها نیز انجام گرفت؛ به این صورت که داده‌های خام طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی تحلیل گردید؛ و در نهایت نتایج کدگذاری‌ها در قالب پارادایمی، مرکب از عوامل زمینه‌ای، عوامل علی، عوامل مداخله‌گر، راهبرد و پیامد، حول مقوله مرکزی تشکیل شد.

یافته‌های تحقیق

پیاده‌سازی سخنرانی و استخراج کدها (کلیدواژه‌ها)، پس از انجام تحلیل محتوا و دریافت نظرات و خبرگان، زیر مقوله‌های مهم در قالب کدهای مربوطه استخراج گردید. در جدول ۱ و پس از ۳ مرحله انجام کدگذاری و بدون در نظر گرفتن رویکرد سیستماتیک نظریه داده بنیاد اشتراوس و کوربین ابتدا تحلیل مضامین، مقوله‌ها و زیر مقوله‌های موضوع مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تبیین شده و در قسمت‌های بعدی رویکرد مربوطه مورد استفاده قرار گرفت. جدول شماره ۱ مضامین، مقوله‌ها و زیر مقوله‌های شناسایی شده بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان در جلسات کانونی که موضوع مهدویت را تبیین می‌نماید، ارائه شده است.

جدول ۱: مضامین، مقوله‌ها و زیر مقوله‌های مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
رابطه معنوی با امام زمان	رابطه عاطفی	۱. رابطه قلبی، عاطفی و فکری مردم با امام زمان ۲. رابطه دائمی شیعیان با امام زمان ۳. احساس معنوی و قلبی نسبت به امام ۴. نظارت و توجه امام زمان بر اعمال ما ۵. مدد‌های غیبی و توان مضاعف مردم در اعتقاد به مهدویت ۶. توسل و انس معنوی با امام زمان
	اهمیت و ارزش مسئله انتظار	۱. شناخت خصوصیات مهدی موعود ۲. انتظار فرارسیدن دوران آرمانی ۳. انتظار لازمه مسئله مهدویت ۴. اعتقاد به اصل وجود مهدی موعود ۵. آماده‌باش نسبت به انتظار
لزوم انجام وظایف در عصر غیبت	الزامات انتظار حقیقی	۱. اعتماد و امیدواری به آینده و مایوس نبودن ۲. اطمینان به آینده ۳. عدم آسایش و راحت طلبی ۴. غریبال شدن خوب از بد ۵. مبارزه و حرکت به سمت صلاح ۶. تلاش برای بیداری ملت‌ها
	الگوسازی موفق	۱. الگوبرداری از اسلام و جمهوری اسلامی ایران ۲. صبر و استقامت ملت ایران ۳. تلاش امام <small>عجله</small> برای امیدواری مردم ۴. تسلیم و مرعوب نشدن ملت‌ها ۵. امید و حرکت ۶. پیشرفت معرفت‌ها و شناخت‌ها ۷. بصیرت، امید به آینده ۸. دلگرمی مؤمنین به آینده ۹. تسلیم و مرعوب نشدن ۱۰. وعده قطعی الهی
مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
جنگ ترکیبی	اهداف و تبلیغات استعماری و استکباری	۱. مایوس کردن ملت‌ها ۲. ترسیم فضای یاس‌آلود در مقابل چشم مستضعفان ۳. توطئه زدودن نام مهدی از دل‌های مردم ۴. زوال اندیشه مهدویت در مردم ۵. القای روح ناامیدی ۶. جلوگیری از تحرک و پویایی مردم ۷. تحریف مفهوم‌شناسی مهدویت ۸. خراب کردن موضوع مهدویت در ذهن مردم

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۹. مخالفت با اصل دین ۱۰. نفاق دینی ۱۱. زرق و برق فرهنگ غرب (تبعیت از فرهنگ غرب و فریفتگان به زرق و برق) ۱۲. قدرت طلبی ۱۳. تحجر ۱۴. پذیرش فرهنگ غرب بدون ارزیابی و بدون موازین (ولنگاری فکری و عملی) ۱۵. تزریق بی‌بندوباری در فکر و اندیشه کشورهای اسلامی ۱۶. تقلید کورکورانه ۱۷. طعمه جویی و راحت طلبی ۱۸. تسلط استعمار بر کشورهای اسلامی از طریق احساس ضعف ملت ۱۹. تلاش و تبلیغ استعمار علیه مهدویت ۲۰. تحریف مهدویت ۲۱. ضعف درونی (ضعف فکری، راحت طلبی، عادت‌های اجتماعی غلط)
تمدن مهدوی	گفتمان‌سازی مهدوی	۱. مطالعه در مسئله مهدویت ۲. تقویت تفکر بسیجی ۳. تولید فکر، پرورش انسان توسط علمای دین ۴. نصب علی <small>علیه السلام</small> در غدیر و راهبرد پیامبر برای استمرار حرکت نبوی تا ظهور منجی ۵. دنباله روی از غدیر (تداوم راه غدیر) ۶. ترسیم خط غدیر تا افق مهدویت ۷. مجهز شدن به قدرت ۸. تشکیل حکومت مردمی ۹. توجه مجموعه‌های فرهنگی داخل و خارج به مهدویت ۱۰. توجه آموزش و پرورش به مهدویت ۱۱. توجه علمای دین و انتقال مفاهیم شیعی ۱۲. کار علمی دقیق و متقن روی مسئله مهدویت ۱۳. کار عالمانه و مستند در مسئله انتظار ۱۴. تلاش حوزه علمیه و روحانیت ۱۵. آمادگی علمی و اخلاقی جوانان ۱۶. دگرسازی برای رسیدن به جامعه مهدوی ۱۷. محور قرار دادن مهدویت در فعالیت‌های فرهنگی ۱۸. اهتمام به مسئله عدالت اجتماعی در کشور
مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
	تشکیل حکومت مردمی ایران	<p>۱. انقلاب اسلامی ایران و ایجاد حاکمیت قرآن</p> <p>۲. برگرداندن هویت اسلامی</p> <p>۳. شناساندن دشمن و استکبار به ملت‌ها</p> <p>۴. هوشیاری ملت‌ها در برابر استکبار</p> <p>۵. همکاری مسلمین در برابر استکبار</p> <p>۶. ولایت فقیه</p> <p>۷. احساس وظیفه جوانان</p> <p>۸. مبارزه روحانیت،</p> <p>۹. مدیران اسلامی</p> <p>۱۰. تشکیل دولت اسلامی</p> <p>۱۱. انتقال مفاهیم شیعی توسط علمی دین</p> <p>۱۲. تقوا و مراقبت از خود</p> <p>۱۳. بیداری اسلامی</p> <p>۱۴. پیشرفت علمی و عملی جمهوری اسلامی ایران</p>
بیداری اسلامی	آماده کردن زمینه ظهور	<p>۱. عمل به احکام اسلامی</p> <p>۲. عمل به حاکمیت قرآن و اسلام</p> <p>۳. وحدت کلمه</p> <p>۴. مقاومت در برابر قدرت‌های استکباری</p> <p>۵. تلاش و پشتکار</p> <p>۶. نقش آفرینی روحانیت</p> <p>۷. عالم به زمان بودن</p> <p>۸. دست و پنجه نرم کردن با موانع</p> <p>۹. برطرف کردن ضعف‌های نظام اسلامی</p> <p>۱۰. ایجاد صلاحیت‌های لازم برای مقابله با بحران‌های فکری</p> <p>۱۱. مقاومت برحق، اصلاح درون و جامعه</p> <p>۱۲. تسلیم نشدن در برابر قدرت‌ها</p> <p>۱۳. سریازی امام زمان، دفاع از ارزش‌های اسلامی</p> <p>۱۴. خودسازی</p> <p>۱۵. روش بینی منتظران</p> <p>۱۶. مبارزه با فساد</p> <p>۱۷. آماده سازی</p> <p>۱۸. مجاهدت و مبارزه، دولت اسلامی</p> <p>۱۹. اقتصاد قوی</p> <p>۲۰. قدرت نظامی</p> <p>۲۱. عنصر نظامی فداکار</p> <p>۲۲. ایمان و حیا</p> <p>۲۳. روحیه جهاد و مقاومت</p> <p>۲۴. آمادگی و قابلیت</p> <p>۲۵. حرف حق در برابر مستکبرین</p>

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۲۶. آمادگی معنوی - اخلاقی و عملی، خدمت به ملت ایران
مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
	تعالی فردی	۱. تقرب الی الله ۲. تکامل فردی انسان ۳. بروز استعدادها و ظرفیت‌های انسان ۴. شفابخشی دردهای معنوی، روحی و اجتماعی ۵. پیشرفت مادی، معنوی و اخلاقی ۶. سرشار شدن دل‌ها از نور امید ۷. رقت قلب افراد جامعه مهدوی ۸. آرامش روانی
عدالت جهانی	تعالی اجتماعی	۱. استقرار عدالت در جامعه (عدم تبعیض در حقوق و حدود و احکام) ۲. از بین رفتن قله‌های فساد و ظلم ۳. پایان زورگویی و تجاوز و طغیان و استکبار ۴. اسلام تأمین‌کننده عدل ۵. نجات بشر از ظلم و جور ۶. امیدبخشی به جوامع و ملت‌ها ۷. رهایی از ستمگران و مستکبران ۸. مسدود شدن راه استعمار و استکبار ۹. جامعه اسلامی ۱۰. تمدن اسلامی ۱۱. تمدن حقیقی اسلامی ۱۲. صراط مستقیم الهی ۱۳. انحطاط تمدن غرب ۱۴. علم همراه با اخلاق ۱۵. عزت امت اسلامی ۱۶. آرامش اجتماعی ۱۷. تحقق شعار توحید در عالم ۱۸. آغاز زندگی اجتماعی بشر ۱۹. ناپدید شدن بنای ظلم در سطح جهان ۲۰. مبارزه با تبعیض ۲۱. استمرار حرکت نبوت و دعوت‌های الهی ۲۲. جامعه توحیدی ۲۳. حکومت توحیدی ۲۴. جامعه معنویت ۲۵. جامعه معرفت ۲۶. جامعه برادری و اخوت ۲۷. جامعه علم

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۲۸. پاکی و راستی ۲۹. دنیای انسانی همراه با معنویت ۳۰. حیات مطلوب بشر ۳۱. حکومت مردمی و متکی به ایمان و اراده و بازوان مردم ۳۲. استفاده از برکات بدون خسارت ۳۳. جهانی بدون زورگویی و ستمگری ۳۴. مبارزه برای تسابق در خیرات

در ادامه نتایج به دست آمده، مطابق با رویکرد سیستماتیک نظریه داده بنیاد اشتراوس و کوربین تحلیل و به تبیین نتایج حاصل از اهداف تحقیق پرداخته شد.

شناسایی عوامل علی مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

عوامل علی، مقوله‌هایی مربوط به شرایطی هستند که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند. این سؤال مطرح شد که شرایط علی مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کدام‌اند؟

در ادامه مقوله‌های رابطه عاطفی، اهمیت و ارزش مسئله انتظار شناسایی، الزامات انتظار حقیقی و الگوسازی موفق که به طور کامل و در جدول ۲ ارائه شده است.

همان طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۲۶ زیر مقوله، تعداد ۴ مقوله زیر عنوان رابطه معنوی با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و لزوم انجام وظایف در عصر غیبت قرار گرفتند.

جدول ۲: عوامل علی مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
رابطه معنوی با امام زمان	رابطه عاطفی	۱. رابطه قلبی، عاطفی و فکری مردم با امام زمان ۲. رابطه دائمی شیعیان با امام زمان ۳. احساس معنوی و قلبی نسبت به امام ۴. نظارت و توجه امام زمان بر اعمال ما ۵. مدد‌های غیبی و توان مضاعف مردم در اعتقاد به مهدویت ۶. توسل و انس معنوی با امام زمان
	اهمیت و ارزش مسئله انتظار	۱. شناخت خصوصیات مهدی موعود ۲. انتظار فرارسیدن دوران آرمانی ۳. انتظار لازمه مسئله مهدویت ۴. اعتقاد به اصل وجود مهدی موعود ۵. آماده‌باش نسبت به انتظار
لزوم انجام وظایف در عصر غیبت	الزامات انتظار حقیقی	۱. اعتماد و امیدواری به آینده و تأیوس نبودن ۲. اطمینان به آینده، عدم آسایش و راحت طلبی

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۳. غربال شدن خوب از بد ۴. مبارزه و حرکت به سمت صلاح ۵. تلاش برای بیداری ملت‌ها
	الگوسازی موفق	۱. الگوبرداری از اسلام و جمهوری اسلامی ایران ۲. صبر و استقامت ملت ایران ۳. تلاش امام <small>علیه السلام</small> برای امیدواری مردم ۴. تسلیم و مرعوب نشدن ملت‌ها ۵. امید و حرکت ۶. پیشرفت معرفت‌ها و شناخت‌ها ۷. بصیرت، امید به آینده ۸. دلگرمی مؤمنین به آینده ۹. تسلیم و مرعوب نشدن، ۱۰. وعده قطعی الهی

شناسایی عوامل زمینه‌ای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

عوامل زمینه‌ای، شرایط ویژه‌ای هستند که پدیده در آن قرار دارد. این سؤال مطرح شد که عوامل زمینه‌ای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کدامند؟ محققین پس از تحلیل داده‌های کیفی مقولات زمینه‌ای شامل تشکیل حکومت اسلامی و آماده کردن زمینه‌های ظهور را شناسایی که در ادامه به طور کامل و در جدول ۳ ارائه شده است تماماً عوامل زمینه‌ساز بوده که از دل کدها بیرون کشیده شده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تعداد ۴۰ زیر مقوله، تعداد ۲ مقوله زیر عنوان بیداری اسلامی قرار گرفتند.

جدول ۳: عوامل زمینه‌ای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
بیداری اسلامی	تشکیل حکومت مردمی ایران	۱. انقلاب اسلامی ایران و ایجاد حاکمیت قرآن ۲. برگرداندن هویت اسلامی ۳. شناساندن دشمن و استکبار به ملت‌ها ۴. هوشیاری ملت‌ها در برابر استکبار ۵. همکاری مسلمین در برابر استکبار ۶. ولایت فقیه ۷. احساس وظیفه جوانان ۸. مبارزه روحانیت ۹. مدیران اسلامی

مضمین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۱۰. تشکیل دولت اسلامی ۱۱. انتقال مفاهیم شیعی توسط علمی دین ۱۲. تقوا و مراقبت از خود ۱۳. بیداری اسلامی ۱۴. پیشرفت علمی و عملی جمهوری اسلامی ایران
آماده کردن زمینه‌های ظهور		۱. عمل به احکام اسلامی ۲. عمل به حاکمیت قرآن و اسلام ۳. وحدت کلمه ۴. مقاومت در برابر قدرت‌های استکباری ۵. تلاش و پشتکار ۶. نقش آفرینی روحانیت ۷. عالم به زمان بودن ۸. دست و پنجه نرم کردن با موانع ۹. برطرف کردن ضعف‌های نظام اسلامی ۱۰. ایجاد صلاحیت‌های لازم برای مقابله با بحران‌های فکری ۱۱. مقاومت برحق، اصلاح درون و جامعه ۱۲. تسلیم نشدن در برابر قدرت‌ها ۱۳. سربازی امام زمان، دفاع از ارزش‌های اسلامی ۱۴. خودسازی ۱۵. روش‌بینی منتظران ۱۶. مبارزه با فساد ۱۷. آماده‌سازی ۱۸. مجاهدت و مبارزه، دولت اسلامی ۱۹. اقتصاد قوی ۲۰. قدرت نظامی ۲۱. عنصر نظامی فداکار ۲۲. ایمان و حیا ۲۳. روحیه جهاد و مقاومت ۲۴. آمادگی و قابلیت ۲۵. حرف حق در برابر مستکبرین ۲۶. آمادگی معنوی - اخلاقی و عملی، خدمت به ملت ایران

شناسایی عوامل مداخله‌گر مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

عوامل مداخله‌گر، عواملی هستند که به جرح و تعدیل شرایط علی می‌انجامد. این سؤال مطرح شد که عوامل مداخله‌گر مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کدام‌اند؟

مقولات اصلی که به عنوان عامل مهم مداخله‌گر در مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) شناسایی شده است، اهداف و تبلیغات استعماری و استکباری زیر عنوان جنگ ترکیبی است که در جدول ۴ ارائه شده است.

ملاحظه می‌شود که تعداد ۲۱ زیر مقوله ذیل عنوان اهداف و تبلیغات استعماری و استکباری قرار گرفته است.

جدول ۴: عوامل مداخله‌گر مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
جنگ ترکیبی	اهداف و تبلیغات استعماری و استکباری	۱. مأیوس کردن ملت‌ها ۲. ترسیم فضای یاس‌آلود در مقابل چشم مستضعفان ۳. توطئه زدودن نام مهدی از دل‌های مردم ۴. زوال اندیشه مهدویت در مردم ۵. القای روح ناامیدی ۶. جلوگیری از تحرک و پویایی مردم ۷. تحریف مفهوم شناسی مهدویت ۸. خراب کردن موضوع مهدویت در ذهن مردم ۹. مخالفت با اصل دین ۱۰. نفاق دینی ۱۱. تبعیت از فرهنگ غرب و فریفتگان به زرق و برق ۱۲. قدرت‌طلبی ۱۳. تحجر ۱۴. ولنگاری فکری و عملی ۱۵. بی‌بندوباری ۱۶. تقلید کورکورانه ۱۷. طعمه‌جویی و راحت‌طلبی ۱۸. احساس ضعف ملت ۱۹. تلاش و تبلیغ استعمار علیه مهدویت ۲۰. تحریف مهدویت ۲۱. ضعف درونی (ضعف فکری، راحت‌طلبی، عادت‌های اجتماعی غلط)

شناسایی پیامدها و نتایج مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

پیامدها، بیانگر تبعات حاصل از عوامل شناسایی شده در قسمت قبل هستند. این سؤال مطرح شد که پیامدهای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) کدام‌اند؟ مهدویت و انتظار از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پیامدها و نتایج مختلفی دارد.

در این بین تعالی فردی و اجتماعی مهم‌ترین پیامد این اتفاق بزرگ است. زیر مقولات روایت مشارکت‌کنندگان از این پیامدها در جدول ۵ ارائه شده است. ملاحظه می‌شود که تعداد ۴۲ زیر مقوله ذیل مقولات تعالی فردی و اجتماعی قرار گرفته است.

جدول ۵: پیامدها و نتایج مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
	تعالی فردی	۱. تقرب الی الله ۲. تکامل فردی انسان ۳. بروز استعدادها و ظرفیت‌های انسان ۴. شفابخشی دردهای معنوی، روحی و اجتماعی ۵. پیشرفت مادی، معنوی و اخلاقی ۶. سرشار شدن دل‌ها از نور امید ۷. رقت قلب افراد جامعه مهدوی ۸. آرامش روانی
عدالت جهانی	تعالی اجتماعی	۱. استقرار عدالت در جامعه (عدم تبعیض در حقوق و حدود و احکام) ۲. از بین رفتن قله‌های فساد و ظلم ۳. پایان زورگویی و تجاوز و طغیان و استکبار ۴. اسلام تأمین‌کننده عدل ۵. نجات بشر از ظلم و جور ۶. امیدبخشی به جوامع و ملت‌ها ۷. رهایی از ستمگران و مستکبران ۸. مسدود شدن راه استعمار و استکبار ۹. جامعه اسلامی ۱۰. تمدن اسلامی ۱۱. تمدن حقیقی اسلامی ۱۲. صراط مستقیم الهی ۱۳. انحطاط تمدن غرب ۱۴. علم همراه با اخلاق ۱۵. عزت امت اسلامی ۱۶. آرامش اجتماعی ۱۷. تحقق شعار توحید در عالم ۱۸. آغاز زندگی اجتماعی بشر ۱۹. نابود شدن بنای ظلم در سطح جهان ۲۰. مبارزه با تبعیض ۲۱. استمرار حرکت نبوت و دعوت‌های الهی ۲۲. جامعه توحیدی

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۲۳. حکومت توحیدی ۲۴. جامعه معنویت ۲۵. جامعه معرفت ۲۶. جامعه برادری و اخوت ۲۷. جامعه علم ۲۸. پاکی و راستی ۲۹. دنیای انسانی همراه با معنویت ۳۰. حیات مطلوب بشر ۳۱. حکومت مردمی و متکی به ایمان و اراده و بازوان مردم ۳۲. استفاده از برکات بدون خسارت ۳۳. جهانی بدون زورگویی و ستمگری ۳۴. مبارزه برای تسابق در خیرات

ارائه راهبردهای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

در حوزه راهبردها، این سؤال مطرح شد که راهبردهای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) کدامند؟

مسئله مهدویت و رسیدن به یک تمدن مهدوی نیاز به یک گفتمان سازی مهدوی در جامعه دارد که بر اساس سخنان مقام معظم رهبری (مدظله العالی) تعداد ۱۸ عنوان (زیر مقوله) تحت عنوان راهبرد بیان گردیده است که این راهبردها به طور کامل در جدول ۶ ارائه شده است.

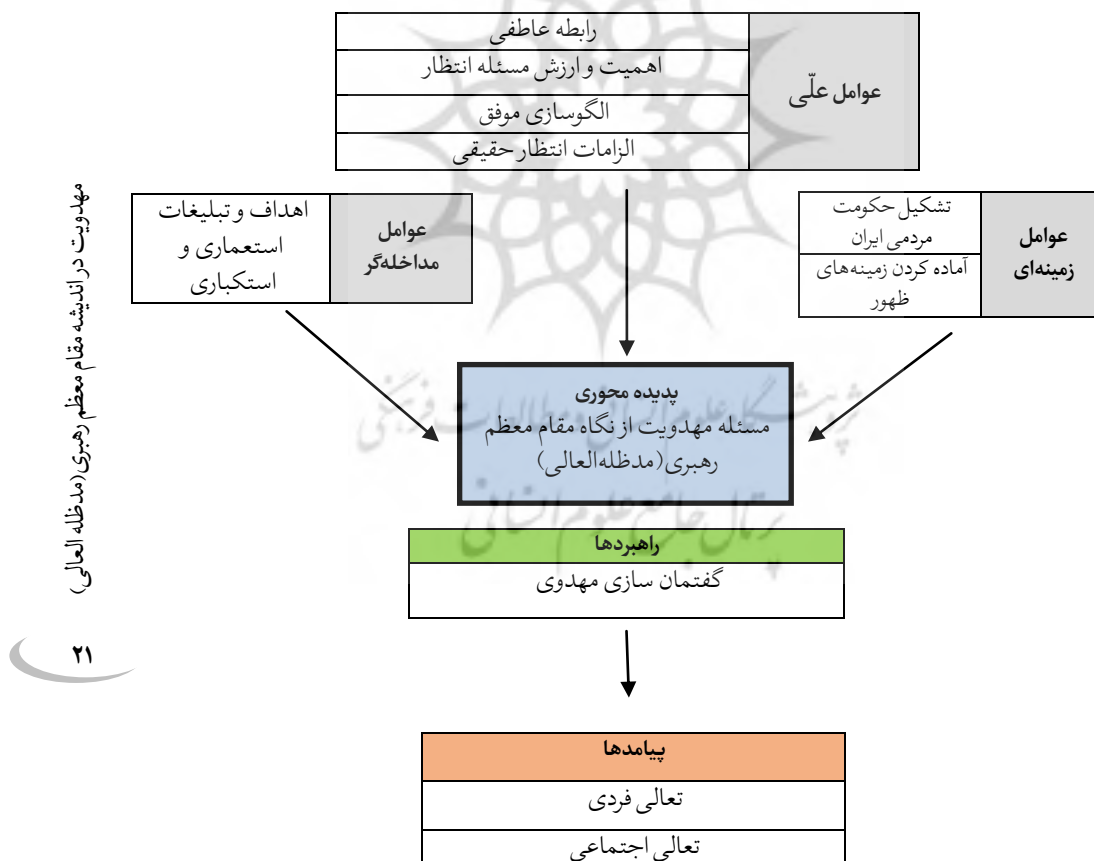
جدول ۶: راهبردهای مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
تمدن مهدوی	گفتمان سازی مهدوی	۱. مطالعه در مسئله مهدویت ۲. تقویت تفکر بسیجی ۳. تولید فکر، پرورش انسان توسط علمای دین ۴. نصب علی <small>علیه السلام</small> در غدیر و راهبرد پیامبر برای استمرار حرکت نبوی تا ظهور منجی ۵. دنباله روی از غدیر (تداوم راه غدیر) ۶. ترسیم خط غدیر تا افق مهدویت ۷. مجهز شدن به قدرت ۸. تشکیل حکومت مردمی ۹. توجه مجموعه‌های فرهنگی داخل و خارج به مهدویت ۱۰. توجه آموزش و پرورش به مهدویت ۱۱. توجه علمای دین و انتقال مفاهیم شیعی

مضامین	مقوله‌ها	زیر مقوله‌ها
		۱۲. کار علمی دقیق و متقن روی مسئله مهدویت ۱۳. کار عالمانه و مستند در مسئله انتظار ۱۴. تلاش حوزه علمیه و روحانیت ۱۵. آمادگی علمی و اخلاقی جوانان ۱۶. دگرسازی برای رسیدن به جامعه مهدوی ۱۷. محور قرار دادن مهدویت در فعالیت‌های فرهنگی ۱۸. اهتمام به مسئله عدالت اجتماعی در کشور

ترسیم مدل پارادایمی

با توجه به نتایج به دست آمده و در تبیین نتایج اصلی تحقیق می‌توان مسئله مهدویت از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) و راهبردهای رسیدن به یک جامعه جهانی مهدوی را به شرح ذیل و در قالب مدل پارادایمی مربوطه ترسیم نمود. شکل شماره ۱، مدل پارادایمیک را به تصویر کشیده است.

مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

اعتبارسنجی^۱

اعتبارسنجی در نظریه پردازی داده بنیاد، بخشی فعال از فرایند پژوهش است؛ برای مثال، پژوهشگر در خلال روال مقایسه پیوسته در شناسه‌گذاری باز، بین داده‌ها و اطلاعات و مقوله‌های در حال ظهور، کثرت ایجاد می‌کند (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۹: ۸۸). مقایسه پیوسته به این اشاره دارد که پژوهشگر وقایع، رویدادها و فعالیت‌ها را شناسایی و پیوسته آنها را با یک طبقه نوظهور مقایسه می‌کند. به این ترتیب آن طبقه را شکل می‌دهد و اشباع می‌شود (کرسول، ۱۳۹۴: ۲۹۰). به عبارت دیگر، فرایند کسب اطلاعات از گردآوری داده‌ها و مقایسه آنها با طبقات در حال شکل‌گیری را روش مقایسه پیوسته گویند (کرسول، ۱۳۹۴: ۸۸).

همین فرایند امتحان کردن داده‌ها در برابر مقوله‌ها در مرحله شناسه‌گذاری محوری روی می‌دهد. پژوهشگر پرسش‌هایی مطرح می‌کند که مقوله‌ها را ربط می‌دهد و سپس به بین داده‌ها می‌گردد و به دنبال مدرک، پیشامد و وقایع می‌گردد (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۹: ۸۸).

در این پژوهش نیز برای اعتبارسنجی یافته‌ها در مرحله شناسه‌گذاری باز به روش مقایسه‌ای پیوسته به تطابق همگونی میان اطلاعات و مقوله‌ها پرداخته و در مرحله شناسه‌گذاری محوری بازبینی داده‌ها نسبت به مقوله‌ها انجام شد.

از نظر کرسول پژوهشگران کیفی به منظور افزایش اعتبار پژوهش‌های خود باید در هر پژوهش حداقل از دو راهبرد استفاده کنند (کرسول، ۱۳۹۴: ۴۰۱). به منظور اطمینان از روایی پژوهش تعداد ۵ نفر از مشارکت‌کنندگان، گزارش نهایی مرحله نخست فرایند تحلیل زیر مقوله‌ها، مقوله‌ها و مضامین را بازبینی کردند. پیشنهادهایی در مورد حذف، ویرایش یا ادغام آنها ارائه که در نهایت در ویرایش نهایی اعمال شد. در ادامه پرسش‌نامه نهایی در اختیار یک از همکاران (عضو هیئت علمی) قرار گرفت و از خواسته شد که نسبت به پارادایم نهایی اظهار نظر کند و نظرات ایشان نیز مورد استفاده قرار گرفت. در نهایت به منظور روایی در حوزه کثرت‌گرایی^۲ سعی شد که از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های تهران همچنین حوزه قرآنی بهره لازم برده شود که پرسش‌نامه در اختیار آنان قرار داده شد.

1. Validation

2. Triangulation

پایایی

در این تحقیق از پایایی به روش توافق درون موضوعی برای محاسبه پایایی استفاده شد. به این صورت که از یکی از اساتید آشنا به تحلیل مضمون درخواست شد تا به عنوان شناسه‌گر ثانویه در پژوهش مشارکت کند و در ادامه محقق به همراه این همکار تعداد ۳ خروجی تحلیل را شناسه‌گذاری کرده و درصد توافق موضوعی را به عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار گرفته شد. درصد توافق درونی را به صورت که تعداد توافقات ضربدر دو، تقسیم بر تعداد کل کدهای استخراجی ضربدر ۱۰۰ در نظر گرفته شد. با محاسبه تعداد کل کدها و توافقات و یا عدم توافق، میزان پایایی ۸۵٪ استخراج گردید.

نتیجه‌گیری

ارتباط قلبی یکایک مردم مؤمن با مقام ولایت عظمی و ولی الله اعظم، یکی از برکاتی است که از مشخص بودن مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در عقیده مردم ما ناشی می‌شود. این انتظار همواره چه در دفاع مقدس و چه در میدان‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و غیره به کمک و مدد مردم آمده و باعث ایستادگی ملت‌های مسلمان گردیده است. انقلاب جمهوری اسلامی ایران باعث گردید به ملت‌های مسلمان بایستی ایستادگی نمایند و با توکل به خدا تلاش نمایند که خودشان را زیر بار ظلم نجات دهند. این ایستادگی از الگوی اسلام و جمهوری اسلامی ایران ناشی می‌شود؛ بنابراین اعتقاد به اصل وجود مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، منجر به اعتماد، امیدواری به آینده و مأیوس نبودن گردیده و مردم در باب مهدویت این احساس معنوی و عاطفی و قلبی را با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف خوددارند.

البته در این بین مأیوس نمودن ملت‌ها، ترسیم فضای یاس آلود در مقابل چشم مستضعفان، القای روح ناامیدی، تلاش و تبلیغ استعمار علیه مهدویت، توطئه زدودن نام مهدی از دل‌های مردم و نفاق دینی از جمله تبلیغات و اهداف استعمار و استکبار است که در زمینه مهدویت و ظهور دارد و دستگاه‌های استعماری و استکباری امریکا و اذنان او در تلاش هستند که مردم را از مقاومت دست بردارد به همین خاطر یکی از اساسی‌ترین کارهای استعمار و استکبار و ایادی آن، مسئله مهدویت و تحریف مهدویت است.

اما انقلاب اسلامی ایران باعث شد که هویت اسلامی به ملت‌ها مسلمان جهان برگردد در این بین احساس و وظیفه جوانان، مبارزه روحانیت، انتقال مفاهیم شیعی توسط علمی دین، وحدت کلمه، تسلیم نشدن در برابر قدرت‌ها، اقتصاد قوی، قدرت نظامی، سربازی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف،

دفاع از ارزش‌های اسلامی از جمله زمینه‌های ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده که ملت‌های مسلمان جهان بایستی با برطرف کردن ضعف‌های نظام اسلامی زمینه‌ساز ظهور باشند. براساس نتایج تحقیق که برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) است راهبردهای اساسی و مهم در مسئله انتظار و مهدویت به صورت زیر است:

۱. مطالعه در مسئله مهدویت؛
۲. تقویت تفکر بسیجی؛
۳. تولید فکر، پرورش انسان توسط علمای دین؛
۴. نصب علی علیه السلام در غدیر و راهبرد پیامبر برای استمرار حرکت نبوی تا ظهور منجی؛
۵. دنباله‌روی از غدیر (تداوم راه غدیر)؛
۶. ترسیم خط غدیر تا افق مهدویت؛
۷. مجهز شدن به قدرت؛
۸. تشکیل حکومت مردمی؛
۹. توجه مجموعه‌های فرهنگی داخل و خارج به مهدویت؛
۱۰. توجه آموزش و پرورش به مهدویت؛
۱۱. توجه علمای دین و انتقال مفاهیم شیعی؛
۱۲. کار علمی دقیق و متقن روی مسئله مهدویت؛
۱۳. کار عالمانه و مستند در مسئله انتظار؛
۱۴. تلاش حوزه علمیه و روحانیت؛
۱۵. آمادگی علمی و اخلاقی جوانان؛
۱۶. دگرسازی برای رسیدن به جامعه مهدوی؛
۱۷. محور قرار دادن مهدویت در فعالیت‌های فرهنگی؛
۱۸. اهتمام به مسئله عدالت اجتماعی در کشور.

همان‌طور که بیان شد با توجه به راهبردهای حاصل از تحقیق که برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) است لازمه رسیدن به جامعه مهدوی و عدالت جهانی، توجه همه آحاد مردم، متصدیان حوزه فرهنگی است. علی‌هذا پیشنهاد می‌گردد متولیان امر متناسب با هر کدام از راهبردهای استخراجی، راهکارهای عملی و اجرایی آن را تدوین و برنامه‌ریزی نمایند.

همچنین با توجه به عوامل زمینه‌ای، علت‌ها و مداخله‌ای ظهور و انتظار و مهدویت و

اجرای صحیح و درست راهبردهای رهبر انقلاب ان شاء الله شاهد تعالی فردی و اجتماعی در بین ملت های مسلمان جهان باشیم. درس های مهدویت یک حرکت بزرگ عالم به سمت صلاح و آفاق روشن است و همه به آن اذعان و باور دارند و امیدواریم در آینده نه چندان دور (ان شاء الله) همه آحاد بشر طعم عدالت را به معنای واقعی کلمه بچشند.

منابع

۱. اشتراوس، آنسلم؛ کوربین (۱۳۸۷ش)، اصول و روش تحقیق کیفی، نظریه مبنایی، رویه ها، شیوه ها، ترجمه: بیوک میرزایی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲. دانایی فرد، حسن؛ امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۹ش)، «تأملی بر نظریه پردازی داده بنیاد: استراتژی های پژوهش کیفی»، فصل نامه اندیشه مدیریت، ش ۱.
۳. کرسول، جولیت (۱۳۹۴ش)، پریش کیفی و طرح پژوهش، انتخاب از میان پنج رویکرد روایت پژوهی، پدیدارشناسی، نظریه داده بنیاد، قوم نگاری، مطالعه موردی؛ ویرایش دوم، ترجمه: حسن دانایی فرد و حسن کاظمی، تهران: انتشارات صفار.
۴. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۴ق)، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمه الاطهار، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۵. نعمانی، محمدبن ابراهیم (۱۴۱۸ق)، الغیبه، ترجمه: علی اکبر غفاری، تهران: نشر صدوق.
۶. سایت KHAMENEI.IR